

Кухарчук Ю.В., Конча С.В.

**ВІД ПАЛЕОЛІТУ
ДО НЕЗАЛЕЖНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВИ
(Л.Л. Залізняка – 60)**

Kuharchuk Yu.V., Koncha S.V.

**FROM PALEOLITHIC TO
INDEPENDENT UKRAINIAN
STATE (in honor of the 60 the
anniversary of Professor
L.L. Zaliznyak)**

Статтю присвячено висвітленню життєвого шляху та головних творчих здобутків д.і.н., професора Л.Л.Залізняка.

Про відомого українського археолога доктора історичних наук, професора Леоніда Львовича Залізняка написано поки що небагато, хоча як провідного мезолітознавця України його знають уже добрих три десятиліття. Красномовне свідчення того – посилення на численні праці ученого, які знайдете практично в кожній науковій розвідці з цієї проблематики. Та й не тільки з цієї. Мабуть небагато знайдеться науковців, які, досягнувши найвищих висот у своїй фаховій галузі, так само активно проявили себе і в суспільній діяльності, педагогічній роботі, організаторській справі. І в кожній із цих сфер професор Залізняка досягнув неабияких успіхів, здобув заслужену повагу і авторитет. До його думки прислухаються, його запрошують на телебачення для інтерв'ю або участі в обговоренні злободенних проблем минулого і сьогодення. Його голос можна чути по радіо – в авторських передачах, присвячених як історико-археологічній тематиці, так і актуальним питанням наукового та суспільного життя України. Знаходить він час і для читання лекцій наживо – студентам Національного університету “Києво-Могилянська академія” чи популяризуючи наукові знання в різних містах України.

Тож не буде перебільшенням сказати, що ім'я Л.Л.Залізняка добре відоме не тільки науковому середовищу, а й значно ширшим колам освіченої громадськості. Шістдесятилітній рубіж, який переступає вчений, є приводом розповісти про його життєвий шлях, про внесок в історичну науку, а принагідно торкнутися й інших сфер його багатогранної діяльності.

Л.Л.Залізняка народився 19 січня 1951 року в Києві. Леонідом його назвали на честь репресованого батька – Левка Митрофановича Залізняка, якого (уже не вперше) вислали до Сибіру незадовго до народження сина. Невдовзі

заарештували й матір, Котляренко Ірину Андріївну, як дружину “ворога народу”. Тому дитячі роки Леоніда пройшли у тітки, в м.Амвросіївка на Донбасі. Про свій статус “сина ворога народу” хлопець дізнався ще в ранньому дитинстві – від сусідів, а пізніше і від шкільних учителів. Хоча в дитинстві Леонід не спізнав батьківського тепла, вплив на формування його свідомості і розуміння життєвих цінностей особистості Левка Митрофановича, який загалом провів у таборах ГУЛАГу понад чверть століття, – був суттєвим. Тому не зайве навести деякі факти і з його біографії.

Левко Митрофанович Залізняка народився в с.Оситняжка Златопольського району на Кіровоградщині. З дитинства вважав себе нащадком знаменитого земляка, ватажка гайдамаків Максима Залізняка. Велика родина Залізняків брала участь у відомому антибільшовицькому (“куркульському”, як навчали раніше) повстанні 1919-1923 рр. в легендарному Холодному Яру. Прізвище (іноді – псевдонім) “Залізняка” носили кілька відомих учасників повстання.

Мефодій Голик-Залізняка був одним із головних отаманів “Холоднорської республіки”, яка контролювала понад 25 навколишніх сіл і мала 15-тисячну армію. Ліквідувати це могутнє утворення, що спиралося на підтримку місцевого населення, більшовицькій владі вдалося тільки шляхом спецоперації під назвою “амністія”. Мефодій був серед тих дев'яти отаманів, які не піддалися на провокацію, але потрапили в засідку і були кинуті до Лук'янівської в'язниці у Києві. Засуджені до страти, повстанці 9 лютого 1923 р. перебили охорону і спробували звільнитись, але всі загинули у нерівному бою з підрозділами ГПУ.

Прийняв загибель від рук більшовицької влади і старший брат Левка Митрофановича Мирон,

ВЕРХОВНИЙ СУД

УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

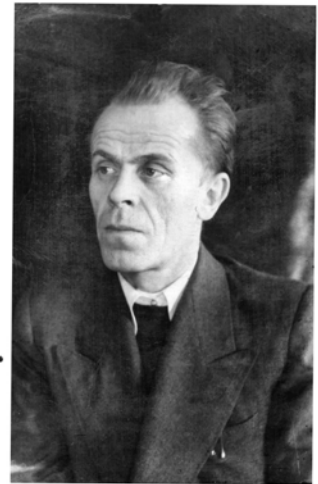
25 252601, Київ-24, ГСП, вул. Черкістів, 4

апреля 90г. № 754Н57

На № _____ от _____

Гр. Залізняка Л.Л.
г. Київ

СПРАВКА

Определением судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда УССР от 30 июля 1957 г. постановление особого совещания при НКВД СССР от 27 декабря 1937 года в отношении Залізняка Льва Митрофановича, 1907 года рождения, студента 5 курса литературного факультета Киевского университета отменено, а уголовное дело производством прекращено за отсутствием состава преступления.
Гр. Залізняк Л.М. по данному делу реабилитирован.

Заместитель председателя судебной коллегии по уголовным делам Верховного суда УССР *Овчинников* Е.И. Овчинников

047930 *

Зам. 1909—50.000 1986 р.

УРСР

МІНІСТЕРСТВО ВИЩОЇ ОСВІТИ

28 " XI 1957 р.

№ 15-09

Київ, Хрещатик № 34.
Телефон 4-64-93

м.Київ
вул.Беліцька, Глухий завулок 1-3

гр.ЗАЛІЗНЯКУ Л.М.

Розглянувши Вашу заяву про поновлення Вас в складі студентів У курсу філологічного факультету заочного відділу Київського університету, повідомляємо, що в зв'язку з великою перервою в навчанні /20 років/ і докорінною зміною учбових планів за цей час Ви можете бути поновлені в складі студентів Київського університету/заочного відділу/ тільки першого курсу.

Крім цього, Ви повинні представити в університет документ про закінчення середнього учбового закладу.

доц. Член колегії *Лобченко* О.Лобченко

Фото 1. Довідка про реабілітацію Залізняка Левка Митрофановича та відмова у поновленні його студентом філфаку Київського університету.

якого, сплутали з дядьком, одним із лідерів повстання. Обезголовлене тіло знайшли на кризі замерзлого ставка. Згодом, коли з'ясувалася “прикра помилка”, голову сина повернули матері.

Утиски та переслідування повстанців, їхніх родичів та співчуваючих тривали й після розгрому Холодноярської республіки – їх ув'язнювали або виселяли в інші місця. Оселившись у 1926 р. в Києві, Левко Митрофанович Залізняк як “політично неблагонадійний” постійно перебував під наглядом “органів”, а в кінці 20-х рр. навіть провів якийсь час за ґратами. Та попри всі перепони, маючи здібності до гуманітарних наук, спромігся вступити на філологічний факультет Київського університету. Але закінчити його не дали: у 1937 р. розгорнулася кампанія по знищенню української інтелігенції, і майже увесь п'ятий курс філфаку було заарештовано. Набутий у неволі досвід допоміг вистояти на єзуїтських допитах, не підписати протокол з абсурдними звинуваченнями. Тому Левко Митрофанович був одним із небагатьох його однокурсників, хто уникнув розстрілу, натомість був засуджений до тривалого ув'язнення в ГУЛАГу.

Довгі роки перебування в таборах Воркути, Красноярська, на засланні в Сибіру не знищили у Левка Митрофановича потягу до навчання. В ув'язненні він проштудював усю багатотомну “Історію України-Руси” М.С.Грушевського. Мав чималі знання і з історії мистецтва, музики, сам малював і грав на фортепіано. Ці здібності допомогли вижити в таборах та на засланні, де працював художником у театрах ГУЛАГу, настроював музичні інструменти табірному начальству.

Після реабілітації у 1957 р. сім'я возз'єдналася в Києві. Левко Митрофанович зробив спробу поновитися в університеті. Але 50-літньому “ворогові народу” запропонували вступати на перший курс, на загальних підставах. Зверхньо-зарозумілий тон, яким з ним говорили, не залишив сумнівів яким буде результат. Та й образливо було колишньому п'ятикурснику, без п'яти хвилин спеціалісту (який не за власним бажанням перебував у тривалій “академвідпустці”), розпочинати навчання з нуля, з учорашніми десятикласниками.

Нереалізованими лишилися й інші таланти Левка Митрофановича. До самої смерті у 1975 р. він працював художником-оформлювачем та настройником піаніно. Однак його потяг до гуманітарних сфер, уміння цікаво розповідати та дохідливо пояснювати передалися синові, певною мірою визначивши і вибір ним професії.

Археологією Леонід Залізняк, як і більшість із тих, хто обрав цей фах, зацікавився ще в шкільні роки. Відвідував археологічний гурток – спочатку шкільний, в Амвросіївці, а у 9-11 класах – у Київському палаці піонерів ім. М.Островського. Заняття там вів ще молодий, але вже знаний палеолітознавець В.М.Гладилін, який саме в ті роки досліджував у Донбасі мустьєрські стоянки Антонівка I і II. Дитячі враження від знайомства з матеріалами цих пам'яток та знаменитої Амвросіївської палеолітичної стоянки, особисте спілкування з відомим палеолітиком пробудили у юнака потяг до первісного періоду археології.

Пізніше, у 70-80 роки Леонід Залізняк сам керуватиме археологічним гуртком Палацу піонерів, активно залучаючи школярів до дослідження мезолітичних стоянок навколо Києва. З того гуртка вийде цілий ряд нині знаних археологів, із яких тільки у відділі кам'яного віку Інституту археології НАН України сьогодні працює четверо – д.і.н. В.М.Степанчук, к.і.н. Д.Ю.Нужний, к.і.н. Д.Л.Гаскевич, м.н.с. Д.В.Ступак. Цей гурток став ядром археологічної секції Малої академії наук України, яку Л.Л.Залізняк очолюватиме упродовж 30-ти років. Набутий педагогічний досвід стане йому в нагоді і коли доведеться “кувати археологічні кадри” на значно вищому рівні підготовки спеціалістів – на заснованій ним у Національному університеті “Києво-Могилянська академія” магістерській програмі з археології.

Але це буде пізніше. А поки що випускник київської середньої школи № 173, попри застереження батьків, робить спробу вступити на історичний факультет Київського університету ім. Т.Шевченка. Не добравши потрібних балів, все ж не покидає надій здобути омріяний фах. Працює – то за трудовою угодою, а то й без оплати – лаборантом Дніпро-Донецької експедиції Інституту археології АН УРСР, куди вперше потрапив ще в шкільні роки. Звідси його у травні 1969 р. призвали до армії. Демобілізувавшись у 1971 р., знову подає документи на істфак КДУ, цього разу – на вечірнє відділення. І поступає. Навчаючись – працює в Закарпатській і Кримській палеолітичних експедиціях Інституту археології – спочатку на договірних засадах, а з кінця 1972 р. уже як штатний лаборант провідної археологічної установи України. Визначився він і з проблематикою у межах кам'яної доби, на яку його спрямував завідуючий відділом первісної археології д.і.н. Д.Я.Телегін, – мезоліт Полісся.

У вільні від університетських та інститутських обов'язків вихідні дні студент Залізняк вирушає

Фото 2. Л.Залізняк у день прийняття присяги в м.Мерефпа під Харковом. 29.06.1969.

приміською електричкою в лісові нетрі Київщини чи Житомирщини. Блукає там заболоченими берегами річок у пошуках непримітних (розміром із гудзик або запальничку) правильно обтесаних кремінців – слідів діяльності палеолітичних і мезолітичних мисливців, які мешкали в цих краях 7-12 тисяч років тому. У мандрах Києво-Житомирським Поліссям його нерідко супроводжують школярі-гуртківці – Д.Нужний, В.Степанчук, С.Балакін, О.Крушинін, Д.Нененко, П.Шидловський. Залучає їх і до дослідження нових мезолітичних стоянок – Таценки, Лазарівка, Бородянка 1-4, Кухарі, Рудня, Тетерів 3, Раска, Мартиновичі, Протереб, Прибірськ 3, Оболонь, Прибір 1-13, Крушники та ін.

Тож закінчував університет (у 1977 р.) Л.Л.Залізняк уже досить зрілим польовиком, маючи в своєму активі цілу низку особисто відкритих археологічних пам'яток. Працюючи на посаді старшого лаборанта Інституту археології – ведучи розвідувальні роботи, здійснюючи керівництво розкопками об'єктів та беручи участь у написанні наукових звітів експедиції свого вчителя і наукового керівника д.і.н. Д.Я.Телегіна – він знаходить час і для занять на курсах англійської мови. Тому не дивно, що у 1978 р. інститут саме його направляє у складі делегації молодих перспективних дослідників від України на археологічне стажування до Югославії (в

Македонію), а у 1979 та 1980 рр. – в експедицію Інституту археології АН СРСР на архіпелаг Шпіцберген (Норвегія). Це були роки переведення в практичну площину перших кроків, зроблених у напрямі міжнародної “розрядки”, тому участь радянських учених у наукових дослідженнях за рубежем мала не тільки археологічне, а й зовнішньополітичне значення. За вагомий особистий внесок у роботу Шпіцбергенської експедиції Л.Л.Залізняку, клопотанням Інституту археології СРСР, дирекція винесла подяку.

Уже на кінець 1978 р. Л.Л.Залізняк подає для обговорення на відділі кандидатську дисертацію. Тема дисертації – “Мезоліт Південно-Східного Полісся” – цілковито відповідала проблематиці та регіону досліджень і значною мірою була забезпечена матеріалами, добутими власними пошуковими роботами. А це – понад 25 мезолітичних і ранньонеолітичних місцезнаходжень, із яких 7 були досліджені розкопками. Вводячи в науковий обіг цілий пласт нових мезолітичних пам'яток і запропонувавши власну схему їх культурно-хронологічного поділу, дисертант зробив у цій роботі вдалу спробу пояснити причину радикальної відмінності

Фото 3. Л.Залізняк і В.Отрощенко в Інституті археології АН УРСР. 1973 р.

зандрового мезоліту Полісся від лесового мезоліту південних територій України.

Переведений після успішного захисту дисертації у 1979 р. на посаду наукового співробітника Інституту археології, молодий учений ще з більшою наполегливістю і самовіддачею поринає у дослідницьку діяльність. Щороку по кілька місяців працює в експедиціях, відкриває і розкопує нові стоянки, пише статті, подає до друку монографію. Видати наукову книжку у ті роки було значно важче, ніж сьогодні. В Україні монографічні дослідження з археології виходили, як правило, лише у видавництві “Наукова думка”, тому треба було кілька років “вистояти в черзі”. Тож підготовлена на основі кандидатської дисертації монографія з однойменною назвою побачила світ тільки через п’ять років (1984).

На цей час об’єктом вивчення для Л.Л.Залізняка стала вже вся територія Українського Полісся – від Західного Бугу до Подесення. У 1980-1982 рр. він концентрує свої зусилля на дослідженні мезоліту Новгород-Сіверського Полісся. Розкопує вже відомі пам’ятки – Пісочний Рів, Смячка XIV, відкриває й досліджує нові стоянки – Бір, Залісся 4, Балка 1 і 2, Бугри, Студенок, Мураги, Попове

Озеро, Віть, Гридасове та ін. Ці роботи, що збільшили джерелознавчу базу мезоліту Новгород-Сіверського Полісся у п’ять разів, знайшли відображення в серії статей та монографії “Культурно-хронологическая периодизация мезолита Новгород-Северского Полесья” (1986).

З 1983 р., у зв’язку з призначенням відповідальним за підготовку Зводу пам’яток археології Рівненської та Волинської областей, Л.Л. Залізняк знову переносить основні археологічні роботи на Західну Волинь. Щорічно обстежує вже відомі пам’ятки, відкриває й розкопує нові. Особливо плідними були дослідження цілих “кущів” свідерських пам’яток біля волинських озер Нобель, Люб’язь, Омит, Самари, Лютка, стоянок Переволоки, Мульчиці, Рудня, Сенчиці, Воронцово, Данилово, Дарщин, Грушвиця, Красносілля, Балаховичі, Кричельськ, Березно, Тутовичі, Хренники та ін. У цей же період – до кінця 80-х років – досліджувалися стоянки інших мезолітичних культур: кудлаївської (Люботинь 3, Омит, Поляни, Криниця 1 і 2) та яніславицької (Сенчиці 5а, Непірець, Переволока 2, Рудня 1, Корма). Археологічні розвідки у Західному Поліссі велися за активної

Фото 4. Л.Залізняк і М.Сагайдак. Конференція в Ужгороді 1978 р.

участі колег із Волині, великих ентузіастів археології – Г.В. Охріменка та В.К. Пясецького.

До пошукових робіт Л.Л.Залізняка фінальний палеоліт і мезоліт Українського Полісся фактично були *terra incognita* на археологічній карті країни. Своєю діяльністю у цьому регіоні він ліквідував велику білу пляму на мапі мезолітичної Європи. В уже названих монографічних дослідженнях, а також у монографіях “Охотники на северного оленя Украинского Полесья эпохи финального палеолита” (1989), “Население Полесья в мезолите” (1991) “The Swidrian Reindeer-Hunters of Eastern Europe” (1995), “Mesolithic Forest Hunters in Ukraine Polessya” (1997) було здійснено культурну диференціацію та періодизацію фінального палеоліту й мезоліту поліської зони України і продемонстровано, що культурні явища Українського Полісся XI-V тис. до н.е. були генетично пов’язані з великими культурними спільнотами мезоліту Південної Балтії. Варто відзначити, що ці праці пролили світло не тільки на маловідомий фінальний палеоліт і мезоліт Північної України, але й на кам’яну добу Білорусі та Південно-Східної Балтії.

З середини 80-х років Л.Л.Залізняка активно розробляє методику реконструкції способу життя первісних суспільств на основі етно-археологічного моделювання. Застосувавши власні методичні напрацювання на практиці, реконструює господарський уклад, побут і соціальні відносини суспільства первісних мисливців на північного оленя кінця льодовикової доби та лісових мисливців мезолітичної Європи. Ці реконструкції, а також підсумки багатолітнього вивчення фінального палеоліту і мезоліту Полісся, втілені в уже згадуваних монографіях 1989 та 1991 років, лягли в основу докторської дисертації “Населення Полісся у фінальному палеоліті та мезоліті”, захищеної у 1989 р.

Отримавши ступінь доктора наук, а невдовзі й посаду провідного наукового співробітника відділу кам’яного віку Інституту археології, учений ставить перед собою нове масштабне завдання – розробити схему періодизації та культурної диференціації фінального палеоліту й мезоліту усєї України. Це стає головним стрижнем його наукових досліджень останніх двох десятиліть. Власне бачення проблеми, викладене в десятках написаних за цей період статей, він узагальнює у чотирьох фундаментальних монографіях: “Передісторія України X-V тис. до н.е.” (1998), “Фінальний палеоліт Північного Заходу Східної Європи” (1999), “Фінальний

палеоліт і мезоліт континентальної України” (2005) та “Мезоліт заходу Східної Європи” (2009).

Утім, польові дослідження науковця не обмежувалися територією Полісся. У різні роки останньої чверті ХХ століття він брав участь у дослідженні пам’яток різних періодів кам’яної доби і в Закарпатті (печера Молочний камінь), Надпоріжжі (Ігрень 8), у Донбасі (Рогалик), на Полтавщині (В’язівка), у Криму (Ласпі 7, Заскельна V, VI, Пролом, Сари-Кая).

На початку ж ХХІ століття Л.Л.Залізняка переносить основні археологічні роботи на кордон Черкащини і Кіровоградщини – у басейн річки Велика Вись. На чолі створеної ним Археологічної експедиції Національного університету “Киево-Могилянська академія” він упродовж 2001-2006 рр. досліджує групу мезолітичних – ранньонеолітичних стоянок біля с.Добрянка Черкаської області, відкритих його колегою по роботі у відділі археології кам’яного віку д.і.н. В.М.Степанчуком. Розкопки цих пам’яток дали цікавий фактичний матеріал щодо початкового етапу неолітизації України. Останніми ж роками (2006-2010) активно досліджується відкритий місцевим ентузіастом-краєзнавцем П.І.Озеровим вузол палеолітичних стоянок поблизу м.Новомиргорода на Кіровоградщині.

Отже, творчий шлях Л.Л.Залізняка в галузі археології кам’яної доби триває вже близько 40 років. Його можна розділити на чотири приблизно рівні за тривалістю періоди, кожен із яких увінчував чи то захист дисертації, чи вихід фундаментального монографічного дослідження. Так, 70-і роки – період вивчення мезоліту Київського Полісся – завершився захистом кандидатської дисертації. Дослідження у 80-х роках мезоліту усього Українського Полісся, а також проблеми соціально-економічних реконструкцій первісності на базі етно-археологічного моделювання завершилося захистом докторської дисертації. 90-і роки були присвячені періодизації та культурній диференціації фінального палеоліту й мезоліту України, а перше десятиліття ХХІ століття – дослідженню пам’яток кам’яної доби басейну р.Велика Вись на кордоні Черкащини та Кіровоградщини.

У науковій долі ученого було чимало знаменних подій, але особливо знаковим для нього став 2000-й рік. Цього року йому присвоюють академічне звання професора (цілком заслужено – за плечима 5 захищених під його науковим керівництвом кандидатів історичних наук); його призначають

завідуючим відділу археології кам'яного віку; у Національному університеті "Києво-Могилянська академія" розпочало свій шлях його дітище – перша в Україні спеціалізована магістерська програма з підготовки фахових археологів.

Здавалося б, заглиблений у найвіддаленіше минуле професор, обтяжений керівництвом одного із шести наукових підрозділів провідної археологічної установи України та ще й педагогічною діяльністю, має бути так само далеким від сучасних політичних проблем, як палеолітична Європа – від сучасної постіндустріальної. Однак Л.Л.Залізник не лишився стороннім спостерігачем бурхливих подій кінця ХХ – початку ХХІ століть. У період розхитування та падіння радянської системи і становлення незалежної України, дослідник займає активну громадянську позицію. Перекоаний прибічник української незалежності, він веде велику просвітницьку роботу по розвінчання імперських міфів та радянських стереотипів мислення. Пише публіцистичні статті з історичної тематики, виступає з доповідями на конференціях, з лекціями перед студентами та військовими, готує цикли передач на радіо.

З 1993 р. не полишаючи основної роботи в Інституті археології НАНУ, Л.Л.Залізник стає співробітником щойно створеного при Київському Національному університеті ім. Тараса Шевченка Інститутом українознавства (де працював до 2003 року). Маючи певні наробітки в галузі етнічних проблем первісності, адаптує свою тематику до питань, які досліджує ця науково-дослідницька установа. Зокрема, активно розробляє тему україногенези та націогенези, обґрунтовуючи новими фактами правдивість задекларованої ще століття тому М.С.Грушевським ранньосередньовічної версії походження українців. Новим важливим напрямком наукової діяльності Л.Л. Залізника стають питання витоків українського народу, становлення української державності, творення української нації. Результатом його наполегливої праці в царині виправлення викривлень української національної історії стали численні статті та ціла низка книжок: "Нариси стародавньої історії України" (1994), "Україна в Російській імперії" (1994), "Походження українського народу" (1996), "Від склавинів до української нації" (1997, 2004), "Первісна історія України" (1999), "Україна в колі світових цивілізацій" (2006), "Походження українців: між наукою та ідеологією" (2008). На широкому фактологічному матеріалі автор цих праць обґрунтовує концепцію незалежних витоків

і своєрідних шляхів формування й розвитку українського етносу від раннього Середньовіччя до сьогодення, розвінчує тенденційні теорії щодо одвічної етнічної єдності і неподільності східних слов'ян, а також виключно позитивного впливу Росії на розвиток української нації. Його витримані в наукових рамках екскурси в палеоетнологію, проблему україногенези, в ранньослов'янське минуле, добу Київської Русі, в проблему цивілізаційного вибору України отримали схвальні відгуки фахівців. Завдяки доступному, популярному стилю викладу, ці праці користуються попитом у широкого кола читачів.

Водночас із розвінчанням імперських міфів радянської доби, Л.Л. Залізник спрямовує свою полеміку і проти доморошених творців нових міфів про трипільське (з VI тисячоліття до н.е.!) або "арійське" походження українців. На його переконання, ці псевдонаукові "концепції", безпардонно експлуатуючи ледь пробуджену національну свідомість, шкодять як розвитку національної освіти і поширенню справжніх наукових знань, так і престижу вітчизняної науки в світі. Пояснити це невігласам (у тому числі деяким чиновникам від науки, а також окремим політичним діячам) Л.Л. Залізник намагається на сторінках популярних періодичних видань, на радіо, на лекціях всеукраїнського лекторію товариства "Знання".

Цікавить ученого і проблема індоєвропеїстики, де він запропонував власне бачення мезолітичного підґрунтя індоєвропейської сім'ї народів. На його думку, остання почала формуватися на основі культурно-історичної єдності, яка у VII-V тис. до н.е. охоплювала величезний простір від Данії до Середнього Дніпра й Сіверського Дінця.

Активно розробляє Л.Л. Залізник також питання цивілізаційної ідентифікації країн Східної Європи. Ціла серія його статей присвячена аргументації того, що Україна протягом Середньовіччя розвивалася в лоні європейської цивілізації, що на євразійську орбіту Російської імперії вона потрапила недавно і не з власної волі. Зокрема, вказує він, Лівобережжя та Подніпров'я опинилися в лоні Росії 200 років тому, а Західна Україна – лише з початком кривавих подій Другої світової війни. Провідна думка, яку невтомно обстоює вчений у своїх працях цього спрямування – Україна як органічна частина Європи не має альтернативи європейському вибору.

Наукові досягнення Леоніда Львовича Залізника – як у галузі первісності, так і у сфері дослідження українського етно- і

Фото 5. Л.Залізник і В.Зубар на колгоспних полях під Борисполем. 1988 р.

націєтворення – знайшли своє втілення в кількох курсах лекцій, які з 1994 року він читає у стінах Національного університету “Кієво-Могилянська академія”. Потужно діє і набирає все більшої популярності в Україні його дітище – магістерська програма з археології. У 2010 р. відбув-ся вже десятий випуск її вихованців, з яких понад 60 % стали археологами. Інакше кажучи, 10-15 % усіх нині діючих фахових археологів України є випускниками цієї програми. Дев’ятеро з них уже захистили кандидатські дисертації за спеціальністю “археологія”. Такого ККД, мабуть, не досягла жодна магістерська програма університету.

А ще однією унікальною особливістю цієї програми є те, що при ній діє Археологічна експедиція НаУКМА. Отож, підготовка спеціалістів з археології ведеться на магістерській програмі “Археологія і давня історія України” комплексно. Взимку в аудиторіях НаУКМА та лабораторіях Інституту археології НАНУ п’ятнадцять співробітників Інституту (усі

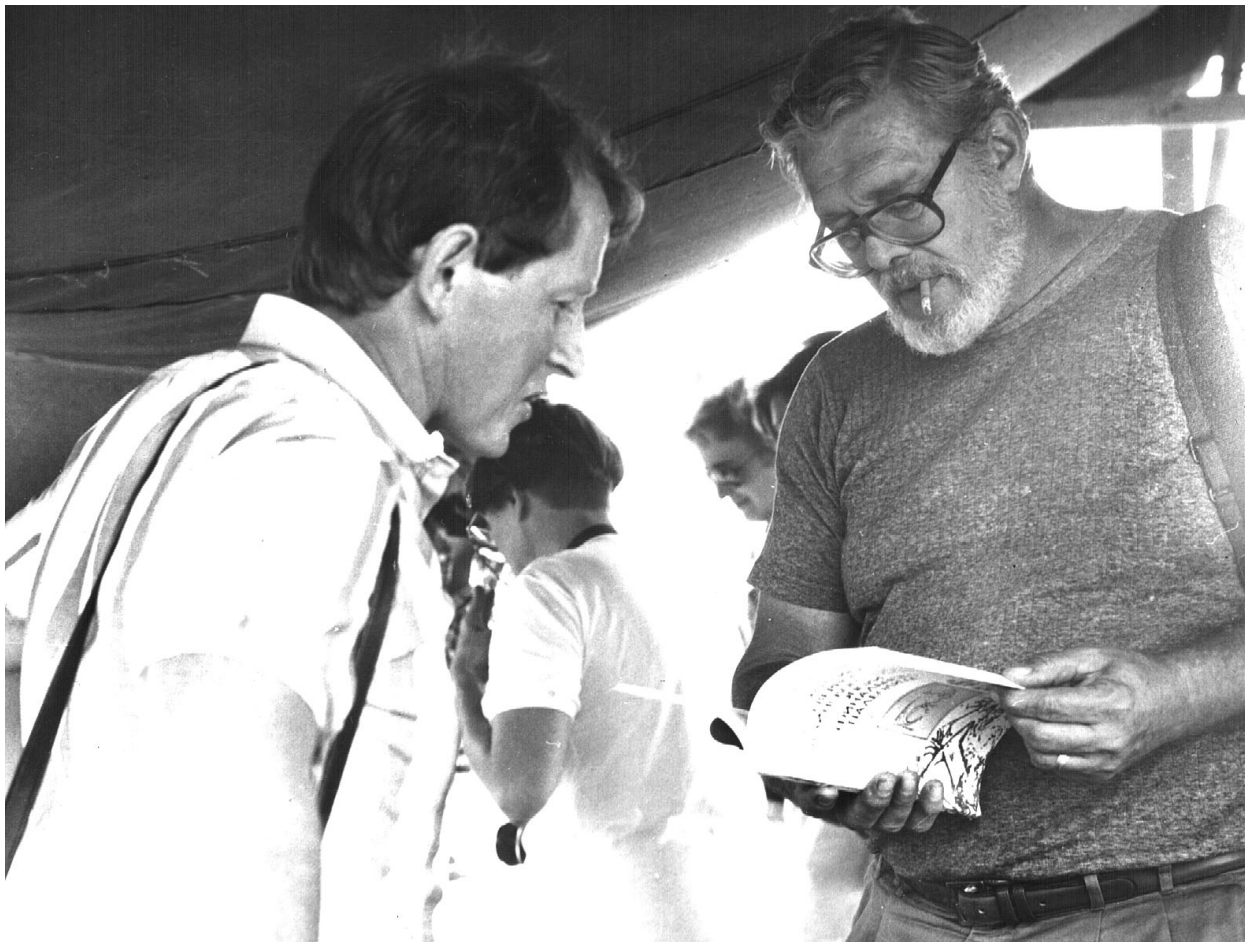

Фото 6. Л.Залізник і Л.Бінфорд. Амвросіївка, 1989 р.

– доктори й кандидати наук) дають студентам теоретичні знання; влітку ж студенти – разом із викладачами, в їхніх експедиціях, – закріплюють ці знання на практиці.

Основна група майбутніх магістрів зазвичай проходить археологічну практику в експедиції Л.Л. Залізняка. Кожен рік досліджень цієї експедиції супроводжується виходом низки публікацій її керівника у співавторстві з аспірантами – учорашніми студентами магістерської програми. Такими публікаціями, керуванням розкопом, участю в написанні експедиційного звіту, доповідями на щорічних “Днях науки в НаУКМА” починається входження в науку тих, хто завтра підхопить естафету археологічних досліджень в Україні. Цю сповнену енергії і хороших амбіцій зміну готує в аудиторіях НаУКМА і гартує в археологічних експедиціях професор Л.Л. Залізняк, щедро передаючи молоді, разом з колегами-викладачами, свій досвід і знання. Кілька років тому під його редакцією вийшов підготовлений викладацьким колективом НаУКМА підручник “Археологія України” (2005). Дбаючи про якнайшвидше наукове зростання найуспішніших випускників програми, від добився для них у НаУКМА трьох щорічних місць в аспірантуру. Саме випускники програми “Археологія і давня історія України” складають і основний контингент абітурієнтів в аспірантуру Інституту археології.

Чимало зроблено Л.Л. Залізником і для успішного та продуктивного функціонування в Інституті археології НАНУ відділу археології кам’яної доби, очолюваного ним ось уже десять років. За цей час відділ тричі досить солідно прозвітував про завершені відомчі планові теми. На базі відділу або за його участі проведено кілька наукових конференцій у Києві та інших містах України. У 2001 р. зусиллями завідувача відділу був заснований щорічник “Кам’яна доба України”, тринадцятий випуск якого нині виходить у світ. Це надало співробітникам відділу виключну можливість публікувати у виданні з ВАКівським статусом не тільки статті, а й монографічні дослідження. Приклад колегам подав сам головний редактор видання, видрукувавши в ньому дві фундаментальні монографії (2005, 2009).

А загалом у творчому доробку професора Л.Л. Залізняка близько 300 наукових праць, з яких 12 монографій, 4 навчальні посібники для вишів, 4 науково-популярні книжки, авторські розділи в численних колективних монографіях. Це – без урахування доброї півсотні науково-популярних і «на злобу дня» статей в журналах і газетах, кількох авторських програм по радіо, через які учений доносить до широкого загалу доступною мовою власну компетентну думку та колосальний багаж знань, які, як ми вже тепер знаємо, виходять далеко за межі археологічної науки.

Леонід Львович Залізняк у розквіті творчих сил. Окрім усього про що йшлося вище, він – член спеціалізованих учених рад по захисту докторських дисертацій Інституту археології НАНУ та Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, науковий керівник кількох аспірантів (на сьогодні захищених уже шість), член редколегій низки періодичних наукових видань, представник України в Комісії з палеоліту Міжнародної спілки протоісториків. Його наукові погляди й концепції добре відомі далеко за рубежем, зокрема, дві монографії, присвячені фінальному палеоліту і мезоліту Полісся, видано англійською мовою в Берліні і Оксфорді (1995, 1997). Співпрацювати з ним вважають за честь зарубіжні колеги-археологи, запрошуючи на міжнародні конференції з проблематики та до участі в міжнародних дослідницьких програмах і експедиціях.

Але ученого більше ваблять українські археологічні “бур’яни”, до яких щороку разом із ним виїздить його дружина Ганна Миколаївна Залізняк – вірна супутниця в житті й науці, помічниця у налагодженні експедиційного побуту. Ось і цього року ще до початку літа вони вже зробили марш-кидок невеликим розвідувальним загоном на Кіровоградщину, де здійснили рекогносцирувальні роботи, намітивши об’єкти проведення щогорічної археологічної практики студентів. У найближчих планах Леоніда Львовича – видання колективної монографії за результатами досліджень експедиції НаУКМА. Нема сумніву, що і цей задум буде втілено в життя, як усі справи, за які він береться.

Побажаємо ж колезі творчої наснаги і нових наукових звершень.

Фото 7. Л.Залізняк і С.Смирнов. 2000 р.

Фото 8. На пікетуванні “Банкової”, 2002 р. Зліва направо: В.Отрощенко, В.Софійенко, Л.Залізняк, С.Сегеда, Г.Залізняк, О.Сегеда, Ю.Кам’яний, Ю.Кухарчук. 2002 р.

Фото 9. Л.Залізник. Володимирівка, 2010 р.

Фото 10. Новомиргородська експедиція, весна 2010 р. Зліва направо: М.Беленко, А.Недашковський, Л.Залізник, Г.Залізник, І.Хоптинєць, О.Григорчук, Д.Ветров, О.Нездолий, О.Ліфантій.

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПРАЦІ Л.Л.ЗАЛІЗНЯКА
АРХЕОЛОГІЧНА ТЕМАТИКА

1973

1. Закарпатская полеолитическая экспедиция // АО в 1972. – М., 1973. – С.267 (у співавторстві з В.Гладилиним, А.Дем'яненко).

1975

2. О мезолитических и неолитических памятниках долины Здвижа // АО в 1974. – М., 1975. – С. 280 – 282.

3. Раскопки на Игреньском полуострове // АО в 1974. – М., 1975. – С.358, 359 (у співавторстві з Д.Телегіним).

1976

4. Мезолітичні пам'ятки типу Таценки – Кудлаївка // Археологія. – 1976. – №20. – С. 60-66.

5. Новое в исследовании мезолита территории Польши // Открытия молодых археологов Украины. – Ч. 1. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 6-8.

1977

6. Мезолит Восточной Волыни и Киевского Поднепровья в свете новых исследований // Новые исследования археологических памятников на Украине. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 23-44.

7. Исследование мезолитических памятников в Киевском Полесье // АО в 1976. – М., 1977. – С. 295-296.

8. Исследование мезолитических стоянок в Крыму // АО в 1976. – М., 1977. – С.296 (у співавторстві з Д.Телегіним, В.Степаненком).

1978

9. Неолитические поселения у г. Бородянка // АО в 1977. – М., 1978. – С. 325-326.

10. Рудоострівська мезолітична культура // Археологія. – 1978. – № 25. – С.12-21.

11. Об остриях с микрорезцовым сколом в мезолите Северной Украины // Орудия каменного века. – К., 1978. – С. 89-97.

12. Новые мезолитические памятники р.Уж // АО в 1978. – М., 1979

13. Памятники типа Журавка культурной области Федермессер // Археологические исследования на Украине в 1976-1977 гг. – Ужгород, 1978. – С. 27-28.

1979

14. О влиянии северопричерноморской кукрекской мезолитической культуры на мезолит Полесья // Памятники древних культур Северного Причерноморья. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 5-14.

15. Неолітичні пам'ятки р. Здвиж // Археологія. – № 31. – С. 54-65.

16. Мезолит Юго-Восточного Полесья // Автореф. дис. на соиск. уч. степ. к.и.н. – К., 1979. – 19 с.

17. До палеолітичної карти Нижнього Подністров'я // Археологія. – 1979. – № 30. – С. 47-50.

1980

18. Rudoy Ostrov, Kukhary // Early Man News, 3-4.- Tubingen, 1978-79. – 1980. – P.50.

19. Мезолитические культуры Украинского Полесья и их место в европейском мезолите // Первобытная археология: поиски и находки. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 109-124.

20. Неолітичне поселення в гирлі р. Злобич // Археологія. – 1980. – № 34. – С.75-82 (у співавторстві з В.Пясецьким).

21. Исследования памятников в долинах рек Уж и Тетерев // АО в 1979. – М., 1980. – С. 221 (у співавторстві з В.Непріною).

22. Мезолітична стоянка Прибірськ 3 // Археологія. – 1980. – № 35. – С.111-113 (у співавторстві з Д.Нужним).

1981

23. К проблеме определения мезолита как эпохи // Археологические исследования на Украине в 1978 – 1979 гг. – Днепропетровск, 1981.

24. О генетической подоснове Таценки-Кудлаевской мезолитической культуры // Древности Среднего Поднепровья. – К., 1981. – С. 5-12.

25. Опыт типолого-статистического анализа каменного инвентаря мезолитических культур Восточной Европы // Актуальные проблемы археологических исследований в Украинской ССР. – Тез. докл. респ. конф. молод. ученых. – К., 1981. – С.15-16.

1983

26. Исследование мезолитических памятников на Средней Десне // АО в 1981. – М., 1983.

1984

27. Мезолит Юго-Восточного Полесья. – К.: Наукова думка, 1984. – 120 с.

28. Деснянська мезолітична культура // Археологія. – 1984. – № 46. – С.1-17.

1985

29. Яніславицькі культурні традиції в неоліті Правобережного Полісся // Археологія. – 1985. – № 49. – С.41-48 (у співавторстві з С.Балакіним)

30. Нові мезолітичні пам'ятки Волинського Полісся // Археологія. – 1985. – № 52. – С. 86-98 (у співавторстві з Г.Охріменком).

1986

31. Культурно – хронологическая периодизация мезолита Новгород-Северского Полесья // Памятники каменного века Левобережной Украины. – К.: Наукова думка, 1986. – С.74-142.

32. Археологическая конференция, посвященная 50-летию образования Института археологии Академии наук УССР (Киев, 1984) // Советская археология. – 1986. – № 2. – С.280-283 (у співавторстві з М.Шульженко).

1987

33. О характере общины позднепалеолитических охотников приледниковой Европы // Исследование социально-исторических проблем в археологии. – К., 1987. – С.57-71.

34. Неолітичні поселення Корма 1 та Крушники на Житомирщині // Археологія. – 1987. – № 58. – С.64-73 (у співавторстві з С.Балакіним та Г.Охріменком).

35. Свідерські мисливці гірського Криму // Археологія. – 1987. – № 60. – С. 6-16 (у співавторстві з О.Яневичем).

1988

36. Мисливці прильодовикової Європи в кінці плейстоцену на початку голоцену // Археологія. – 1988. – № 64. – С.11-21.

1989

37. Охотники на северного оленя Украинского Полесья в эпоху финального палеолита. – К.: Наукова думка, 1989. – 182 с.

38. Аренбургские традиции в мезолите Полесья // Каменный век. Памятники, методика, проблемы. – К. 1989. – С.135-144.

39. Население Украинского Полесья в финальном палеолите и мезолите // Автореферат дис. на соиск. уч. степ. д.и.н. – К., 1989. – 32 с.

40. Закономірності в розміщенні стоянок кам'яного віку // Археологія. – 1989. – № 2. – С. 11-20.

41. Про багатоваріантність розвитку привласнюючої економіки // Тез. докл. конф. ИА АН УССР. – Одеса, 1989. – С.74-76.

42. Типы экономики населения Новгород-Северского Полесья в финальном палеолите и мезолите / / Тез. докл. конф. “Новгород-Северскому – 1000 лет”. – Чернигов – Новгород-Северский, 1989. – С.9-11.

43. Эпоха мезолита и типы мезолитического хозяйства Восточной Европы // Первобытная археология. – К., 1989. – С.76-85.

1990

44. Социальная структура общества позднепалеолитических охотников приледниковой Европы / / Каменный век на тер-ри-тории Украины. - К., 1990. – С.71-81.

45. Первобытные охотники открытых пространств // Вопросы археологии юга Восточной Европы. – Элиста, 1990. – С.4-13.

46. Типи господарства та етнокультурні процеси у фінальному палеоліті та мезоліті // Археологія. – 1990. – № 1. – С. 3-9.

47. Реконструкція первісних суспільств за їх культурно-господарським типом // Археологія. – 1990. – № 4. – С.3-12.

1991

48. Население Полесья в мезолите. – К.: Наукова думка, 1991. – 172 с.

1992

49. Модели адаптации каменного века Новгород-Северского Полесья // Тезисы конф. – Чернигов, 1992.

50. Красносільська та пісочнорівська культури Східної Європи // Тези конф. ІА АН України. – Ужгород, 1992.

1993

51. Річний господарський цикл мисливців лісової зони Європи в мезоліті // Археологія. – 1993. – № 4. – С.5-13.

52. Системи господарської адаптації мисливських суспільств на межі плейстоцену та голоцену / Оточуюче середовище і стародавнє населення України. – К., 1993. – С.4-21.

53. Про функції пізньопалеолітичних гарпунів з рогу північного оленя // Тези конф., Трегне, Бельгія), 1993.

54. Культури з наконечниками стріл на пластинах в Східній Європі // Тези конф., Люблін, 1993.

55. Красносельская и песочноровская культуры // Тез. докл. конф. “Час, пам'яті, люди”. – Менск, 1993. – С.47-50.

1994

56. Фінальний палеоліт Лівобережної України // Археологический альманах. – № 3. – Донецьк, 1994. – С. 231-244.

57. Late Mesolithic and Neolithic subbase of Indo-Europeans // The indo-europeanization of Northern Europe. – Vilnius, 1994. – P.32-33.

1995

58. The Swidrian Reindeer-Hunters of Eastern Europe. - Wilkau-Husslau, 1995. – 212 p.

59. Фінальний палеоліт України // Археологія. – 1995. – № 1. – С.3-12.

60. Ранній мезоліт України // Археологія. – 1995. – №3. – С.3-16.

61. Пізній мезоліт України // Археологія. – 1995. – №4. – С.3-16.

62. Мисливці ранньоголоценового лісостепу за матеріалами стоянки В'язівок 4А на Полтавщині / Археологический альманах. – № 4. – Донецьк, 1995. – С.97-103 (у співавторстві з І.Гавриленком).

1996

63. Зимівниківська мезолітична культура Лівобережної України // Археологія. – 1996. – №1. – С. 3-15, (у співавтор. з І.Гавриленком).

64. Полісся в системі культурно-історичних регіонів України (за даними археології) // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996. – С.182-188.

65. Походження людини та заселення України // Археологія. – 1996. – №2. – С.124-133.

66. Палеоекономічна реконструкція суспільства степових мисливців // Археологія. – 1996. – №3. – С.29-38.

1997

67. Mezolithic Forest Hunters in Ukrainian Polessye. - British Archaeology Reports. – № 659. – Oxford, 1997. – 140 p.

68. Найдавніше минуле України. – К.: Наук. думка, 1997.

69. Способи життя мисливських суспільств України на межі плейстоцену і голоцену // Археологія. – 1997. – № 1. – С.17-27.

1998

70. Передісторія України X-V тис. до н.е. – К., 1998. – 307 с.

71. Етнокультурні процеси в Середньому Подніпров'ї за матеріалами мезолітичних могильників Надпорожжя // Археологія. – 1998. – №1. – С.69-76.

72. The Ethnographic Record, and Structural Changes Economy of Boreal Europe // Harvesting the Sea, Farming the Forest. – Sheffield, 1998. – P.45-51.

73. Неолітизація України та проблема формування генетичного підґрунтя індоєвропейців // Записки НТШ. – Т.СХХХV. – Львів, 1998. – С.93-110.

74. The Late Mesolithic Subbase of the Ukrainian Neolithic // Beyond Balkanization.- Baltic-Pontic Studies. – V.5. – Poznan, 1998. – P.120-145.

1999

75. Фінальний палеоліт Північного-Заходу Східної Європи. – К., 1999. – 284 с.

76. Tanged Point Cultures in the Western Part of Eastern Europe // Tanged Points Cultures in Europe. – Lublin, 1999. – P.202-218.

77. Terminal palaeolithic of Ukraine, Belarus and Lithuania (Survey of cultural differentiation) // Folia Quaternaria. – № 70. – Krakow, 1999. – P.333-351.

2000

78. R.Rimantiene as a founder of the periodization of the Final Paleolithic of North-West Eastern Europe // Lituvos Archeologija. – № 19. – Vilnius, 2000. – P.31-45.

79. Культурно-історичні зв'язки Полісся та проблема його неолітизації // Міжнародний симпозіум “Ад неолітизації да пачатку эпоі бронзы”.- Брест, 2000. – С.6, 7.

80. Етнокультурні процеси у пізньому палеоліті та проблема епіграветту // Археологія. – 2000. – №2. – С.4-11.

81. Заселення півночі Східної Європи за даними археології // Етнічна історія народів Європи. – Вип.5. – К., 2000 – С.4-9.

82. Коли і як почали формуватися культурно-історичні провінції України // Археологический альманах. – № 9. – 2000. – С.185-190.

83. Культурно-історичні зв'язки Полісся у первісну добу // Археологія. – 2001. – №4. – С.119-125.

2001

84. Культурно-історичні зв'язки Полісся і проблема його неолітизації // Od neolitizacij do pocztku eroku brazu. – Poznan, 2001. – С.15-28.

85. Замість передмови: археологія в НаУКМА // Магістеріум. – №6. – Археологічні студії. – К., 2001. – С.3-5.

86. Археологічний експеримент в Києво-Могилянській академії // Археологія. – 2001. – №2. – С.148-149.

87. Полісся у первісну епоху // Vita Antiqua. – №3-4. – К., 2001. – С.51-58.

2002

88. Свідерські стоянки біля с.Лютка. – Луцьк, 2002. – 60 с. (у співавторстві з П.Петровським).

89. Шпанська культура: реальність і фантазії // Кам'яна доба України. – Вип.1. – 2002. – С.121-131.

90. Дослідження кукрекської стоянки Добрянка на Черкащині // Археологічні дослідження у 2001 р. – К., 2002. – С.123-126.

91. Палеоліт і цивілізаційна концепція Шпенглера-Тойнбі // Археологія. – 2002. – № 1. – С.14-24.

92. Багатоваріантність розвитку людства за кам'яної доби // Сучасні проблеми археології. – К., 2002.

93. The primary population of East European North according to archaeology data // The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia. – №IV. – Oulu, 2002. – P.301-317.

94. Дослідження кукрекської стоянки Добрянка на Черкащині // Археологічні дослідження у 2001 р. – К., 2002. – С.123-126.

95. The Zimovniky Culture of Eastern Ukraine // Archeologia Bulgarica. – 2002. – №2. – P.1-12 (with I.Gavrilenko).

96. Дослідження кам'яної доби в Україні за роки незалежності // Археологія.- 2002. – №2. – С.135-139.

2003

97. Археологічна експедиція НаУКМА 2002 р. Дослідження городища Пісочний Рів на Десні // Магістеріум. – Вип.11. – Археологічні студії. – К., 2003. – С. 5-13, (у співавторстві з Д.Каравайком, С.Маярчаком).

98. Нова стоянка красносільської культури на Рівненщині // Кам'яна доба України. – Вип.4. – 2003. – С.302-305, (у співавторстві з В.Ткачем).

99. “Археологічно ми багатші від сусідів, але...” // Урок української. – №7. – 2003. – С.48-49

100. Мисливці на мамонтів: від романтичних фантазій до прозаїчних реалій // Кам'яна доба України. – Вип.2. – 2003. – С.42-57.

2004

101. Кам'яна доба України: проблеми та перспективи // Кам'яна доба України. – Вип.4. – 2004. – С.11-17
102. Трипілля очима науковців і політиків // Археологія. – 2004. – № 3. – С.95-103.
103. Мезоліт лісостепу Центральної України // Археологія. – 2004. – №4.- С.3-16.
104. Мезолітична стоянка Дніпровець біля Черкас // Кам'яна доба України. – Вип.5. – 2004. – С.209-216 (у співавторстві з Д.Деткіним, М.Сиволапом).
105. Стоянки біля с.Добрянка на р.Тікич та деякі проблеми неолітизації Середнього Подніпров'я // Кам'яна доба України. – Вип. 5. – 2004. – С.137-168 (у співавторстві з В.Маньком).
106. “Передісторія України...” Десять років по тому // Кам'яна доба України. – Вип.5. – 2004. – С.121-131.

2005

107. Археологія України. Курс лекцій. - К., 2005. - 504 с. (у співавторстві з В.Отрощенком, К.Бунятян, В.Зубарем, Р.Терпиловським, О.Моцею).
108. Фінальний палеоліт і мезоліт континентальної України // Кам'яна доба України. - Вип.8. – К., 2005. – 184 с.
109. Чорноморський потоп та його археологічні наслідки // Археологія. – 2005. – №3. – С.3-12.
110. Дослідження стоянок біля с.Добрянка на Черкащині Археологічною експедицією НаУКМА у 2001, 2003-2005 рр. // Магістеріум. – №.20. – К., 2005. – С.6-17 (у співавторстві з М.Товкайлом, Ю.Кухарчуком).
111. Стоянка Добрянка 3 та її місце в неоліті Буго-Дніпровського межиріччя // Кам'яна доба України. – Вип.7. – 2005. – С.96-116 (у співавторстві з М.Товкайлом, О.Журавльовим).
112. Ukraine and the Problem of Indo-European Original Motherland // Archeology in Ukraine. – Kyiv-Ostin, 2005. – P.102-137.
113. Молодь і археологія. Любов без взаємності // Магістеріум. Археологічні студії. – №20. – К., 2005. – С.3-5.

2006

114. Культурно-історичні провінції України у первісну добу // Археологія. – 2006. – № 3. – С.3-15.
115. Гребениківська мезолітична культура: походження, хронологія, історична доля // Археологія. – 2006. – №4. – С.3-17
116. Grebeniky culture of Odessa region as a possible consequence of the Black Sea flood // Black sea – Mediterranean corridor during the last 30 ky. – Odessa, 2006. – P.180-181.
117. The Archeology of the occupation of the East European Taiga Zone at the turn of the Paleolithic and Mesolithic // Archeologia Baltica. – №7. – Klaipeda, 2006. – P.94-107.

2007

118. Фінальний палеоліт. Мезоліт // Україна: хронологія розвитку. – К., 2007. – С.64-87.
119. Гравет Центральної України та його історичні долі // Археологія. – 2007. – №2. – С.3-9 (у співавторстві з В.Степанчуком, Д.Ветровим, М.Товкайлом, П.Озеровим).
120. Граветська стоянка Троянове 4 під Новомиргородом // Кам'яна доба України. – Вип.10. – К., 2007 (у співавторстві з В.Степанчуком, Д.Ветровим, М.Товкайлом).
121. Проблема неолітизації Правобережної України за матеріалами розкопок стоянки Добрянка 3 у 2007 р. // Кам'яна доба України. – Вип.10. – 2007. – С.148-167 (у співавторстві з М.Товкайлом).
122. Результати дослідження Археологічної експедиції НаУКМА у 2006 р. // Магістеріум. Археологічні студії. – №27. – К., 2007 (у співавторстві з М.Товкайлом, В.Степанчуком, Д.Ветровим).
123. Культурно-історичні провінції України за даними археології // Wspolnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukainy i Polski. – Warszawa, 2007. – С.90-107.
124. Неолітизація Правобережної України: балканізація чи “східний імпульс” // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Вип.7. – Луганськ, 2007. – С. 6-14 (у співавторстві з Ю.Панченком).
125. Дослідження стоянки Добрянка 3 на Черкащині у 2006 р. // АДУ 2005-2007 рр. – К., 2007. – С.169-172 (у співавторстві з М.Товкайлом).
126. Троянове 4 – перша граветська стоянка у Середньому Подніпров'ї // АДУ 2005-2007 рр. – К., 2007. – С.165-168 (у співавторстві з В.Степанчуком, Д.Ветровим, М.Товкайлом, П.Озеровим).

2008

127. Полісько-Дніпровська катастрофа фінального палеоліту з позиції археології // Археологія. – 2008. – № 3. – С.5-10.

128. Фінальний палеоліт та мезоліт Середнього Подесення // Сіверянський літопис. – 2008. – № 6. – С.3-14.

129. Стоянка Вись на Кіровоградщині та її місце у пізньому палеоліті України // Кам'яна доба України. – Вип.11. – 2008. – С.59-74 (у співавторстві з М.Беленком, П.Озеровим).

130. Дослідження граветської стоянки Троянове 4 під Новомиргородом у 2007 р. // Кам'яна доба України. – Вип.11. – 2008. – С.82-95 (у співавторстві з Д.Ветровим, І.Хоптинцем).

131. Доба катастроф у первісній Європі та її історичні наслідки // Кам'яна доба України. – Вип.11. – 2008. – С.96-115.

132. Граветська стоянка Троянове 4 під Новомиргородом // Археологический альманах. – №19. – Донецьк, 2008 (у співавторстві з В.Степанчуком, Д.Ветровим, М.Товкайлом, П.Озеровим).

2009

133. Мезоліт заходу Східної Європи // Кам'яна доба України. – Вип.12. – 2009. – 27 д.а.

134. Нові дослідження граветської стоянки Троянове 4 під Новомиргородом 2007 р. // С.Н.Бибииков и первобытная археология. – СПб, 2009. – С.174-180, (у співавторстві з Д.Ветровим).

135. Стоянка Вись початкової пори верхнього палеоліту // АДУ 2006-2007. – К., 2009. – С.102-105 (у співавторстві з В.Маньком, М.Беленком).

136. Стоянка Вись ранньої пори верхнього палеоліту на Кіровоградщині // Археологія. – 2009. – №3. – С.35-44 (у співавторстві з М.Беленком).

137. Стоянка Вись під Новомиргородом // Магістеріум. Археологічні студії. – Вип.36. – К., 2009. – С.10-14 (у співавторстві з М.Беленком).

138. Западная культурно-историческая провинция Восточной Европы // Взаимодействие и хронология культур мезолита и неолита Восточной Европы. – СПб, 2009. – С.16, 17.

139. Феномен трипільської культури // Українська академія мистецтв. – Вип.15. – К., 2009. – С.7-25.

2010

140. Професор Києво-Могилянської академії Віталій Михайлович Зубар // Боспорские исследования XXVI. – Симферополь. – Керчь, 2010. – С.33-38.

141. Періодизація та культурна диференціація верхнього палеоліту України // Археологія. – 2010. – №4. – С.4-13.

142. Дослідження стоянки Вись у 2009 році та її місце у пізньому палеоліті України // Кам'яна доба України. – Вип.13. – 2010. – С. 75-84 (у співавторстві з М.Беленком, О.Федорченко, П.Озеровим).

143. Дослідження граветської стоянки Троянове 4 у 2008, 2009 роках // Кам'яна доба України. – Вип.13. – К., 2010. – С.85-95 (у співавторстві з Д.Ветровим, І.Хоптинцем).

144. Западная культурно-историческая провинция Восточной Европы // Взаимодействие и хронология культур мезолита и неолита Вост. Европы.-СПб, 2009.- С. 16, 17.

145. Періодизація верхнього палеоліту України // Актуальні проблеми археології.-Тернопіль, 2010.- С.13-16

ЕТНОЛОГІЯ

1. Образ воїна-звіра в козацькій міфології // Пам'ятки України. – 1991. – №5. – С.40-43.
2. Українське лицарство від княжої доби до часів козацьких // Тези конф. Кам'янець-Подільський, 1991.
3. Від козацької вольності до Новоросії // Пам'ятки України. – 1991. – № 2. – С.18-23.
4. Україна і Росія. Різні історичні долі // Старожитності. - 1991. – №10.
5. Чи були запорожці лицарями? // Тези конф. “Берестецька битва”. – Рівне, 1991.
6. Українське лицарство княжої доби та козацьких часів // Дума. – К.,1992. – 0,4 д.а.
7. Від княжої дружини до козацького лицарства // Дума. – К.,1992.
8. Архаїчні корені українського козацтва // Археологічні дослідження українського козацтва. – К., 1993.
9. Україна в Російській імперії. – К., 1994. – 128 с.
10. Україна між Європою та Азією // Наука і суспільство. – 1994. – № 9-10. – С.63-69.
11. Нариси стародавньої історії України. – К., 1994. – 256 с.

12. Етногенез українців // Генеза. – 1995. – № 3. – С.151-156.
13. Полісся в системі культурно-історичних провінцій України за даними археології // Жива вода. - Жовтень, 1995.
14. Походження українського народу // Матеріали до української етнології 1(4). – К., 1995. – С.115-123.
15. Україна: витоки і прашури // Наука і суспільство. – 1996. – № 3-4. – С.33-40.
16. Михайло Грушевський – фундатор наукової концепції походження українського народу // Тези конф. “Михайло Грушевський”. – Херсон, 1996.
17. Походження українського народу // К., 1996. – 80 с.
18. Давньоруська народність: імперський міф чи історична реальність // Пам’ять століть. - 1996. – №2. – С.2-14.
19. Червона китайка, оселедець і... Рігведа // Наука і суспільство. – 1996. – №10. – С.63-69.
20. Етногенез українців, білорусів та росіян за даними археології // Пам’ять століть. – 1997. – №4. – С.2-13.
21. Походження східнослов’янських народів // Дніпро. – 1997. – №9-10. – С.71-81.
22. Закономірності етногенезу українців та їхніх сусідів // Україна: людина, суспільство, природа. – К., 1997.
23. Минуле та майбутнє Східної Європи очима А.Тойнбі // Україна: людина, суспільство, природа. – К., 1997.
24. Україна на порозі Європи // Дніпро. – 1997. – № 3-4. – С.82-86.
25. Україна в системі світових цивілізацій // Пам’ять століть. – 1997. – №1. – С.4-10.
26. Українці колись молилися на схід // Віче. - 1997. – № 2. – С.102-113.
27. Про українську націю та національну ідею // Дніпро. – 1997. – №5-6. – С.71-76.
28. Трипільці: хто вони ? // Генеза. – 1997. – №5.
29. Від склавинів до української нації. – К., 1997. – 256 с.
30. Коли і як формувалася українська нація // Історич. Календар. – К.1997. - С.24-26.
31. Від індоєвропейців українських степів до аріїв Індії // Історич. Календар.- К., 1997. – С.62-63.
32. Проблема давньоруської народності // Історич. Календар. – К., 1997. - С.122-123.
33. Від склавинів до першої української держави // Історич. Календар. – К., 1997. – С.151-152.
34. Київська Русь – праукраїнська держава // Історич. Календар. – К., 1997. - С.180-183.
35. Етнічні процеси в Київській Русі // Історич. Календар. – К., 1997. – С.211-213.
36. Генеза білорусів та росіян // Історич. Календар. – К., 1997. – С.243-245.
37. Східна Європа в системі світових цивілізацій // Українознавство. – Вип.ІІ. – К., 1997. – С. 210-218.
38. Історичні етапи формування українського народу // Українознавство. Матер. ІІІ міжнар. конф. україністів. – К., 1997. – С.62-69.
39. Культурно-історичні зв’язки Полісся у первісну добу // Українознавство, Вип.ІІІ. – К., 1997
40. Етногенез українців та їхніх сусідів з позицій сучасної етнології // Наукові записки КМА. – Т.2. – К., 1997. – С.52-60.
41. Київська Русь – перша українська держава // Пам’ятки України. – 1997. – №3. – С.42-48.
42. Нова російська демократія чи старий імперіалізм ? // Дніпро. – 1998. – №1-2. – С.126-130.
43. Плач як форма політичної активності в сучасній Україні // Дніпро. – 1998. – № 3-4. – С.104-107.
44. Київська Русь: праукраїнська держава чи “спільний стовбур” східних слов’ян // Український історик. – Т.35. – Нью-Йорк – Київ, 1998. – С.230-239.
45. Ще раз про спадщину та спадкоємців княжого Києва // Дніпро. – 1998. – №7-8. – С.74-82.
46. Де, як і коли народилася давньоруська народність // Пам’ять століть. – 1998. – №6. – С.2-15.
47. Що відбувається на пострадянському просторі // Дніпро. – 1999. – №1-2. – С.88-95.
48. Козацька Україна – прямий нащадок України-Руси // Людина і політика. – 1999. – №1. – С. 34-38.
49. Трипільське коріння українців: міф чи реальність? // Культурологічні студії. – Вип.2. – К., 1999. – С.9-17.
50. Проблеми україногенезу: від “застарілого” М.Грушевського до модерного В.Пироженка // Пам’ять століть. – 1999. – №3. – С.149-156.

51. Проблеми україногенези: чи застаріло “застаріле” // Вісник Національної академії наук. – №7. – 1999. – С.53-60.
52. Давньоруська народність: нова версія старого міфу // Україна, українці, українознавство. – К., 1999. – С.184-189.
53. Первісна історія України. – К.: Вища школа, 1999. – 264 с.
54. Українці: звідки ми і наша мова // Український вибір. – №1-2. – М., 1999 (у співавторстві з Г.Півтораком).
55. Українці: звідки ми і наша мова // Український вибір. – №3-4. – М., 1999 (у співавторстві з Г.Півтораком).
56. Міграції в давній історії України // Проблеми міграцій. – №3. – 1999. – С.40-44.
57. Козацька Україна – прямий нащадок України-Руси // Людина і політика. – 1999. – №1. – С.34-38.
58. Давньоруська народність. Історія проблеми // Наукові записки НаУКМА. – Т.9. – Ч.1. – К., 1999. – С.203-208.
59. Цивілізаційний вибір України // Пам’ять століть. – 1999. – №6. – С. 24-30.
60. Україна на цивілізаційному роздоріжжі // Наукові записки НаУКМА. – Т.13. – 1999. – С.7-16.
61. Якщо росіяни лехити, то чи була давньоруська народність? // Наукові записки НаУКМА. – Т.18. – К., 2000. – С.53-60.
62. Проблема походження індоєвропейців // Дивослово. – №5. – 2000. – С.23-27.
63. Про лехитських пращурів росіян та давньоруську народність // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура. – К., 2000. – С.125-132.
64. Про історичні витоки українського народу // Українознавство 2001. Календар. – К., 2000. – С.53-59.
65. О лехитских пращурах и древнерусской народности // Украинское обозрение. – Февраль. – М., 2001. – С.36-39.
66. Україна серед світових цивілізацій. – К., 2001. – 96 с.
67. Походження східних слов’ян // Дивослово. – 2001. – №3. – С.26-28.
68. Україна на цивілізаційному порубіжжі // Українознавство 2002. – Календар. – К., 2001. – С.70-74.
69. Проблеми етногенези українців з позицій сучасної європейської етнології // Магістеріум. Археологічні студії. – Вип.6. – К., 2001. – С.49-56.
70. Давньоруська народність: нова версія старого міфу // Етнічна історія народів Європи. – Вип.9. – К., 2001. – С.14-21.
71. “Свиня як критерій нордичних народів та семітів” // Київська Старовина. – 2002. – №3. – С.152-160
72. М.Ю.Брайчевський і походження слов’янських народів // Михайло Брайчевський. Учений і особистість. – К., 2002. – С.67-83.
73. Етногенез українців: імперські міфи та історична реальність // Вісник українознавства. – №6. – 2002. – С.5-12.
74. Чи скресла крига давньоруської народності над Київською Руссю? // Магістеріум. Археологічні студії. – №11. – 2003. – С.82-94.
75. Від склавинів до української нації // К., 2004. – 256 с. (Видання друге, доповнене).
76. Давньоруська народність: нова версія старого міфу // Урок української. – №4. – 2004. – С.50-55.
77. Походження українців. У лещатах імперських міфів // Магістеріум. Археологічні студії. – №20. – 2005. – С.94-100.
78. Біля витоків етнічного поділу людства // Етнічна та етнокультур-на історія України. – К.: Наукова думка, 2005. – С.5-68.
79. Походження українців у тумані патріотичних міфів та політичних спекуляцій // Той, хто відродив Могилянку. – К., 2007. – С.334-349.
80. Цивілізаційний вибір України очима Семюеля Хантингтона та українців // Україна в пошуках себе. Національна ідея проблеми розвитку. – К., 2007. – С.47-74.
81. Україна та проблема індоєвропейської батьківщини // Українська етнологія. – К., 2007. – С.8-16.

82. Походження українців очима науковців, політиків та фантастів // Збірник наукових праць НДІ українознавства. – Том XII. – К., 2007. – С.223-241.
83. Походження українців: між наукою та ідеологією. – Темпора, 2008. – 104 с.
84. Україногенеза в тумані міфології // Новітні міфи та фальшивки про походження українців. – Темпора, 2008. – С.33-50.
85. Походження українського народу. Аналіз концепцій // Новітні міфи та фальшивки про походження українців. – Темпора, 2008. – С.121-135.
86. Древнерусская чи давньоукраїнська народність? // Магістеріум. Археологічні студії. – Вип.36. – К., 2009. – С.70-75.

МОНОГРАФІЇ З ПРОБЛЕМАТИКИ КАМ'ЯНОЇ ДОБИ

1. Мезолит Юго-Восточного Полесья. – К.:Наук.думка, 1984. – 12 д.а.
2. Культурно-хронологическая периодизация мезолита Новгород-Северского Полесья // Памятники каменного века Левобережной Украины. – К., 1986. – 7 д.а.
3. Охотники на северного оленя Украинского Полесья эпохи финального палеолита. – К., 1989. – 17,5 д.а.
4. Население Полесья в мезолите. – К.: Наук.думка, 1991. – 17 д.а.
5. The Swidrian Reindeer-Hunters of Eastern Europe. – Berlin, 1995. – 25 д.а.
6. Mesolithic Forest Hunters in Ukraine Polessya. – Oxford, 1997. – 25 д.а.
7. Передісторія України X–V тис. до н.е.. – К.: Бібл.українця, 1998. – 35 д.а.
8. Фінальний палеоліт північного заходу Східної Європи. – К.: Вид-во НаУКМА, 1999. – 24,7 д.а.
9. Свідерські стоянки біля с.Лютка. – Луцьк, 2002. – 4 д.а. (у співавторстві з П.Петровським).
10. Фінальний палеоліт та мезоліт континентальної України // Кам'яна доба України. – №8. – К., 2005. – 29 д.а.
11. Фінальний палеоліт. Мезоліт // Україна: хронологія розвитку. – К., 2007. – 2 д.а.
12. Мезоліт заходу Східної Європи // Кам'яна доба України. – №12. – К., 2009. – 32,5 д.а.

КНИЖКИ З ЕТНОЛОГІЇ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

1. Нариси стародавньої історії України. – К.: Абрис, 1994. – 15 д.а.
2. Україна в Російській імперії. – К.: Бібл.укра-їнця, 1994. – 8 д.а.
3. Походження українського народу. – К.: Бібл.українця, 1996. – 5 д.а.
4. Від склавинів до української нації. (Курс лекцій). – К.: Бібл.українця, 1997, 2004. – 17 д.а.
5. Найдавніше минуле України. – К.: Наук. думка, 1997. – 5,1 д.а.
6. Первісна історія України (Навч. посібник). – К.: Вища школа, 1999. – 18,7 д.а.
7. Україна в колі світових цивілізацій. – К., 2001. – 5 д.а.
8. Біля витоків етнічного поділу людства // Етнічна та етнокультурна історія України. – К., 2005. – 5,5 д.а.
9. Археологія України. Курс лекцій. – К., 2005. – 40 д.а. (у співавторстві з В.Отроценком, К.Бунятян, В.Зубарем, Р.Терпиловським, О.Моцею).
10. Походження українців: між наукою та ідеологією К., Темпора, 2008. – 10 д.а.

Kukharchuk Yu.V. , Koncha S.V.

FROM PALEOLITHIC TO INDEPENDENT UKRAINIAN STATE (IN HONOR OF THE 60 THE ANNIVERSARY OF PROFESSOR L.L. ZALIZNYAK)

Proposed article deals with life way and major creative achievements of Doctor of Historical Science, Professor L.L. Zaliznyak

Фото 11. Розкопки стоянки Троянове 4. 2009 р.

Фото 12. Розкопки стоянки Вись. 2009 р.